

Mladen Obad Šćitaroci
Bojana Bojanić-Obad Šćitaroci

- Sveučilište u Zagrebu
Arhitektonski fakultet
HR - 10000 Zagreb, Kačićeva 26
- HR - 10000 Zagreb, Kamaufova 12

Pregledni članak • Subject Review
UDK • UDC 712.01

Rukopis primljen • Manuscript Received: 12.01.1996.
Članak prihvaćen • Article Accepted: 27.06.1996.

Parkovna arhitektura kao element slike grada

Garden Architecture as an Element of the City Image

Ključne riječi • Key words

arhitektura/urbanizam	arch./urban planning
grad	city
park	garden
slika grada	city image
vrtna i parkovna arh.	garden and park arch.

Sažetak • Abstract

Sustav prometnica i ulica, struktura i tipologija izgradnje te parkovno oblikovanje tri su bitna elementa u stvaranju prepoznatljivosti i slike grada. U članku se upozorava na značenje parkovne arhitekture u oblikovanju urbanog identiteta. Na brojnim povijesnim i suvremenim primjerima analizirano je tipološko pojavljivanje parkovne arhitekture u strukturi grada; upućuje se na nedjeljivost urbanizma, arhitekture i parkovne arhitekture, kao i na isprepletanje ideja i oblika u vrtnoj umjetnosti i gradograditeljstvu.

The system of roads and streets, the structure and type of buildings, and the layout of parks and gardens are the three essential elements in creating city identity and image. The article indicates the importance of garden architecture for the formation of urban identity. Using many historical and modern examples, the authors analyze the ways in which garden architecture appears in the town structure; they indicate the inseparable links between town planning, architecture and garden architecture; they show how ideas and forms of garden art combine with urban construction.

Uvod

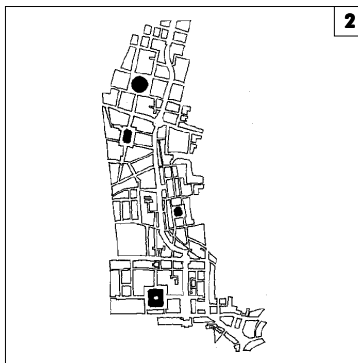
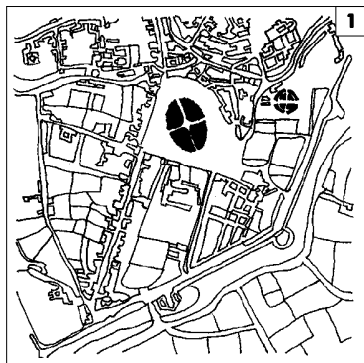
Gradovi nemaju samo svaki svoju sudbinu, nego i svoj identitet, specifičnu sliku koja ga čini gradom i po kojoj se razlikuje od nekoga drugoga grada. Ta slika grada određena je topografijom, naslijeđenim ekološkim sustavom, društveno-povijesnim i kulturnim naslijeđem, političkim i gospodarskim uvjetima, ali i više ili manje osmišljenom urbanističkom kompozicijom i strukturom. Jedan od bitnih elemenata urbane strukture i kompozicije grada jest njegova parkovna arhitektura. Upravo je ona odlučujuća u formiranju slike grada i oblikovanju njegove prepoznatljivosti. Zar bi London bio ono što jest da nema svojih velikih i brojnih parkova te u svijetu jedinstvenih skverova? Zar bi nas se Pariz toliko dojmio da nema *Bois de Boulogne* i *Bois de Vincennes*, reprezentativne klasicističke trgove parkove ili *La Villette*? Kad Zagreb ne bi imao *Zelenu potkovu*, bio bi to grad s hrpom jednoličnih stambenih blokova. Mogli bismo tako nizati brojne gradove u svijetu i upozoravati na parkovnu arhitekturu koja pridonosi stvaranju prepoznatljive urbane slike.

Već desetljećima, čak gotovo cijelo stoljeće, gradovi se šire i nastaju, a da pri tome nisu dobili, osim malobrojnih iznimaka, prepoznatljivu sliku stvorenu parkovnom arhitekturom. Dvadeseto stoljeće gotovo je eliminiralo vrtenu i parkovnu arhitekturu iz kompozicije i slike grada. Kao zamjenu dobili smo "zelene površine", "otvorene gradske prostore" ili "gradsko zelenilo". Ti prostori, često veliki u odnosu prema ukupnoj površini grada, ne nazivaju se parkovima jer to i nisu. Oni mogu imati ekološko, rekreacijsko ili zdravstveno značenje, ali su odviše često bez prepoznatljivosti, lišeni kompozicije i umjetničkog senzibiliteta. Rezultat takvog ozelenjavanja su gradovi i naselja bez duha i identiteta. Gradske zelene površine označene zelenom bojom u starim zonskim planovima danas su najčešće "zelene pustinje" koje služe ljudima (npr. za šetnju sa psima ili za trčanje), ali ih i ne vide jer su sve takve površine jednake, a nude sve i ništa. Prolistamo li strane časopise s područja arhitekture i pejzažne arhitekture posljednjih deset godina, nećemo steći takav dojam jer su oni puni vrhunskih i kreativnih ostvarenja koja najavljuju povratak vrtu i tradicionalnim itinererima parkovne arhitekture.¹ U njima ćemo naći sjajna ostvarenja velikih majstora vrtne i pejzažne arhitekture u SAD-u, Berlinu, Parizu, Barceloni i drugdje. Međutim, riječ je o malobrojnim "naprednim" gradovima i sredinama te o pojedinačnim parkovnim objektima. Još se uvijek u svijet politike i novca, koji određuje rast i razvoj grada, kao i u mediokritetska razmišljanja pretežito malih sredina teško probija ideja o parkovnoj arhitekturi kao bitnom činitelju slike i kompozicije grada. Naš je cilj podsjetiti i upozoriti na tu temu, sa željom da ona postane polazište razmišljanja svih koji sudjeluju u kreiranju i razvoju naselja i gradova – od planera, urbanista, arhitekata i pejzažnih arhitekata do političara i gradske administracije.

Da bismo shvatili i pravilno primijenili parkovnu arhitekturu u funkciji slike grada, potrebno ju je razlikovati od hortikulture i ozelenjavanja, na što smo nerijetko nailazili, osobito tijekom druge polovice 20. st. U tom ekološkom ozelenjavanju gradskog prostora bio je mnogo važniji broj kvadratnih metara po stanovniku grada, dakle kvantitativni kriterij, negoli kvaliteta i urbana kompozicija prostora čovjekova življenja. Vrtovi i parkovi uvijek su bili predmet

1 Parkovna je arhitektura sve češća tema arhitektonskih i urbanističkih časopisa. Nerijetko su posljednjih godina i cijeli brojevi posvećeni suvremenoj vrtnoj umjetnosti. Navodimo neke najpoznatije časopise (abecednim redom):

"L'architettura" - Cronache e storia: br. 377/1987, 397/1988, 421/1990; "The Architectural Review": br. 1048/1984, 1063/1985, 1092/1988, 1098/1988, 1111/1989, 1160/1993; "L'architecture d'aujourd'hui": br. 218/1981, 262/1989; "Detail": br. 4/1992; "Domus": br. 703/1989; "Garten + Landschaft"; "Landscape Architecture"; "Progressive Architecture": br. 7/1989, 11/1989, 10/1993; "Techniques Architecture": br. 319/1978, 403/1992; "Urbanisme": br. 168-169/1979, 201/1984, 209/1985, 264-265/1993.

SL. 1. Padova - središte grada (crno obilježeni botanički vrt i trg park Prato della Valle).

Prema • According to Carnemolla (1989)

FG. 1. Padua - city centre (in black: Botanical Garden and Prato della Valle Square)

SL. 2. London - središte grada oko Regent's Street (crno obilježeni skverovi)

Prema • According to E. N. Bacon (1974)

FG. 2. London - city centre around Regent Street (in black: squares)

zanimanja različitih struka pa ih je moguće gledati i promišljati na različite načine, što je njihova velika prednost. Naše razmišljanje o parkovnoj arhitekturi polazi od shvaćanja da je vrt ili park arhitektura u organskom materijalu, dakle artifičijelni prostor (kao što je to i grad) stvoren čovjekovim radom, znanjem i kreacijom.

Parkovna arhitektura u strukturi grada

Razmotrimo li način pojavljivanja objekata parkovne arhitekture u tlocrtnoj urbanoj strukturi kroz povijest grada (od antike do danas), uočiti ćemo nekoliko osnovnih tipova, koji su primjenjivi i danas u suvremenom oblikovanju naselja i gradova.

Vrtovi i parkovi raspršeni u tlocrtnoj slici grada karakteristični su za srednjovjekovne i renesansne gradove, gdje se pojavljuju "točkasto" u prostoru grada (sl. 1). U srednjovjekovnim gradovima to su pretežito vrtovi dvorišta, simbolizirani *hortusom conclusum*, a u renesansi su to vrtovi gradskih palača, vrtovi vila na rubu grada ili prvi specijalizirani poljivni vrtovi, kao botanički vrtovi (u Pisi, Padovi, Firenci). Taj sustav raspršene, gotovo spontano nastale parkovne arhitekture u strukturi grada naći ćemo i u kasnijim epohama, sve do danas. Dojmljiv su primjer londonski skverovi koji su svoje konačno uobličjenje doživjeli tijekom 19. st. (sl. 2).

Kontinuirani sustav pretežito pejzažnih parkova u tlocrtnoj slici grada naći ćemo u antičkom gradu Rimu ili u engleskom gradu Bathu u drugoj polovici 18. st., ali to je primarno izraz 19. stoljeća. Prisjetimo se pariških gradskih park šuma (*Bois de Boulogne* i *Bois de Vincennes*; sl. 3), londonskih gradskih parkova (*Regent's Park*, *Hyde Park*, *Kensington Gardens*, *St. James's Park*, *Battersea Park* i dr.; sl. 4) ili sustava parkova američkih gradova (Boston, Chicago), koje je u drugoj polovici 19. st. kreirao Frederic Law Olmsted (sl. 5).

Kontinuirani sustav pretežito klasicističkih i historicističkih skverova (trgova parkova) te javnih vrtova i parkova tipični su za sredinu i drugu polovicu 19. st. Pariz s njegovim reprezentativnim i monumentalnim trgovima parkovima (sl. 6) te Beč s njegovim *Ringom* (sl. 7) možemo smatrati svojevrsnim prototipovima. Toj historicističkoj urbanoj kulturi pripada i sustav trgova parkova (*Zelena potkova*) u Zagrebu (sl. 8).

Veliki gradski park koji dominira u gusto izgrađenoj strukturi grada možemo ilustrirati primjerom Olmstedova *Central Parka* u New Yorku (sredina 19. st.; sl. 9). U taj tip možemo svrstati i

SL. 3. Pariz - parkovna arhitektura u slici grada (crno: perivoji, skverovi, trgovi parkovi; sivo: Bois de Boulogne - lijevo i Bois de Vincennes - desno)

FG. 3. Paris - garden architecture in the urban image (black: gardens, squares; grey: Bois de Boulogne - left, and Bois de Vincennes - right)

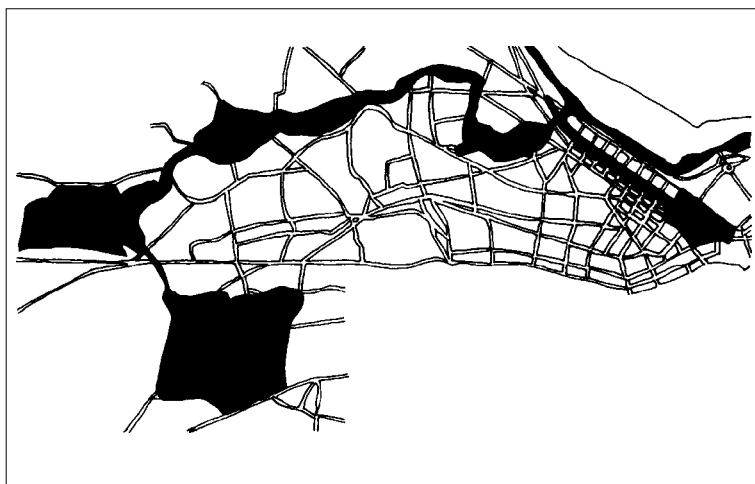
SL. 4. London - parkovna arhitektura u slici grada (crno: veći perivoji i parkovi u središtu grada)

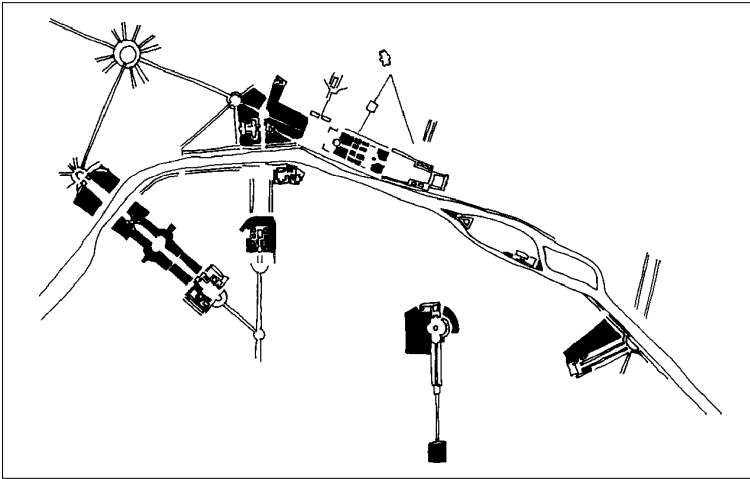
FG. 4. London - park architecture in the city image (black: large gardens and parks in the city centre)

SL. 5. Boston - sustav gradskih perivoja 19. st. u središtu grada (crno: parkovi s lijeva nadesno - Franklin Park, Arnold Arboretum, Jamaica Pond, Olmsted Park, Riverway, Back Bay Fens, Commonwealth Avenue Mall, Public Garden i Boston Common)

FG. 5. Boston - system of public gardens in the city centre in the 19th c. (black: parks, left to right: Franklin Park, Arnold Arboretum, Jamaica Pond, Olmsted Park, Riverway, Back Bay Fens, Commonwealth Avenue Mall, Public Garden and Boston Common)

SL. 6. Pariz - sustav perivoja i trgova - parkova u središtu grada

Prema • According to E. N. Bacon (1974)

FG. 6. Paris - system of parks and squares in the city centre

SL. 7. Beč - središte grada oko Ringa StraÙe (crno: sustav perivoja i trgova - parkova)

Prema • According to L. Benevolo (1993)

FG. 7. Vienna - city centre around the Ring StraÙe (black: system of gardens and squares)

SL. 8. Zagreb - parkovna arhitektura u slici središta grada

FG. 8. Zagreb - park architecture in the city centre image

SL. 9. New York (Manhattan) - Central Park (obilježjen crno)

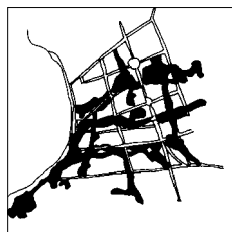
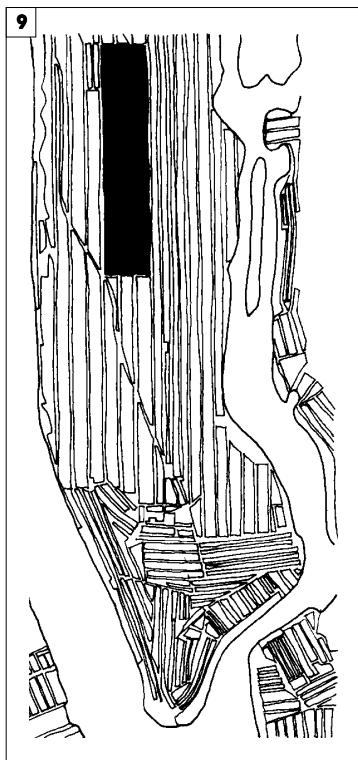
Prema • According to L. Benevolo (1993)

FG. 9. New York (Manhattan) - Central Park (in black)

SL. 10. Amsterdam - Bos Park (crno: šumarci i gajevi)

Prema • According to G. i S. Jellicoe (1987)

FG. 10. Amsterdam - Bos Park (black: woods and groves)

SL. 11. Marseilles jug - studija grada, 1951. (crno: gradski gajevi)

Prema • According to G. i S. Jellicoe (1987)

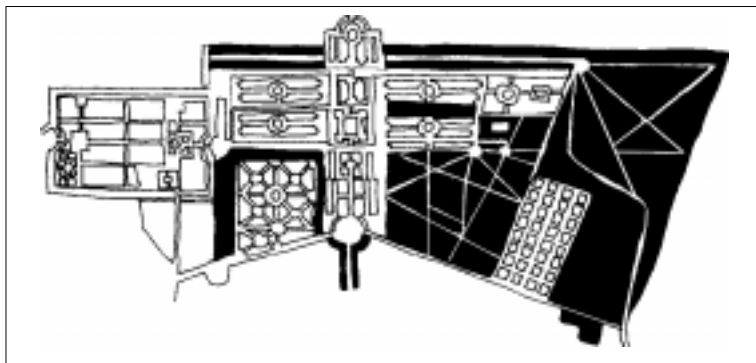
FG. 11. Marseilles south - study of the city, 1951 (black: public groves)

Gaudijev *Park Güell* u Barceloni (početak 20. st.) ili *Bos Park* u Amsterdamu (sredina 20. st.; sl. 10).

Prirodni i, još češće, umjetno stvoreni pejzaž u funkciji parkovne arhitekture ideja je vrtinoga i modernističkoga grada koja nas prati cijelo 20. st. (sl.11). Sve dok su ekološka i funkcionalna načela takve koncepcije bile usklađene s oblikovima, te s cjelinom kompozicije grada, rezultati su bili dobri. Možemo ih vidjeti u poznatim engleskim vrtim gradovima Letchworthu i Welwynu. Kada se u desetljećima nakon Drugoga svjetskog rata zbog uništenja dizajna te zbog zahtjeva za jednostavnošću i niskim troškovima održavanja počela zanemarivati forma, ideja pejzaža u funkciji parkovne arhitekture preoblikovala se prečesto u "zelene pustinje" koje su degradirale početnu ideju i pridonijele ozelenjavanju grada bez ideje i identiteta. Došli smo tako na početak što smo ga spomenuli u uvodu.

Jedinstvo urbanizma, arhitekture i parkovne arhitekture

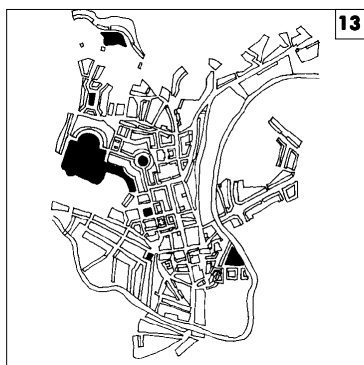
Do moderne, koja nije vrednovala tradicionalne vrtove ni parkove te ih je ostavila izvan modernističkog pokreta, stoljećima je parkovna arhitektura bila usko vezana za arhitekturu i gradograditeljstvo. Razmišljanje o gradu i njegovo osmišljavanje nikad nisu isključivali parkovnu arhitekturu, sve do moderne koja ju je najčešće shvaćala apstraktno, poistovjećujući je s pejzažom. Brojni primjeri parkovne arhitekture grada od antike do 20. st. potvrđuju jedinstvo kompozicije grada i parkovne arhitekture, podjednako kuće

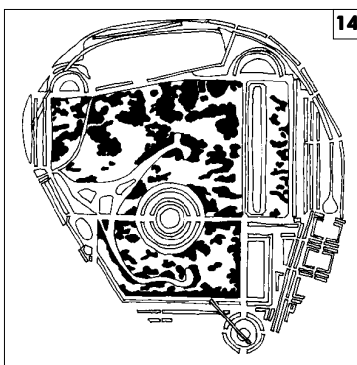
SL. 12. Richelieu (Francuska, 1627-1637, autor: Jacques le Mércier) - grad, dvorac i perivoj (crno: šuma, šumarci, gajevi)

Prema • According to G. i S. Jellicoe (1987)

FG. 12. Richelieu (France, 1627-37, by Jacques le Mércier) - town, chateau and garden (black: forest, woods, groves)

13

14

SL. 13. Bath (crno: parkovi i skverovi u strukturi grada)

Prema • According to L. N. Bacon (1974)

FG. 13. Bath (black: parks and squares in the city structure)

SL. 14. Regent's Park u Londonu (dijelom ostvareni izvorni plan perivoja, 1812-1813)

Prema • According to S. Giedion (1962)

FG. 14. Regent's Park (London, original plan of garden partly realized, 1812-13)

(zgrade) i vrta. U svim tim primjerima teško je ili nemoguće odrediti granicu između urbanizma i parkovne arhitekture jer je u svim slučajevima riječ o polivalentnim kompozicijama. Antička Hadrijanova vila u Tivoliju istodobno je i grad, i palača, i park. Richelieu je sa svojom jedinstvenom renesansnom kompozicijom grada, dvorca i parka (sl. 12) prethodnica Versaillesa koji je kao barokni prototip potaknuo nastanak novih gradova s jedinstvenom urbanističko-parkovnom kompozicijom (Karlsruhe, Mannheim, Washington i dr.). *Royal Crescent* i *Lansdown Crescent* u Bathu (sl. 13), s isprepletanjem urbanih i parkovnih oblika te s uvlačenjem pastoralnih scena engleskog pejzažnog vrta u grad, već su u drugoj polovici 18. st. svojevrsna najava vrtnih gradova i modernog urbanizma koji će se pojaviti tek stoljeće i pol kasnije. *Regent's Park* u Londonu s početka 19. st. nije samo model nove gradske parkovne estetike nego i prisne veze između vrtnje umjetnosti i gradograditeljstva (sl. 14). Markantna pročelja kuća u nizu (terraced house) arhitekta Johna Nasha uokolo *Regent's Parka*, kao i onih u *Rue de Rivoli* u Parizu, s pogledom na *Les Jardins des Tuileries*, ozbiljenje su ideje o jedinstvu urbanizma, arhitekture i parkovne arhitekture. Simboličko srce japanskoga grada Shin Sada arhitekta Emilia Ambazsa zamišljeno je kao djelo takvoga jedinstva.² Ta ideja nedjeljivosti urbanizma i parkovne arhitekture osobito je prepoznatljiva i dobro poznata u 19. st., među ostalim, na već spomenutim primjerima Pariza, Beča ili Zagreba. Pariški *La Villette*³, koji mnogi smatraju prototipom parka 21. st., primjer je tzv. urbanog ili kulturno-tehnološkog parka, u kojemu je nemoguće odrediti granicu između urbanizma, arhitekture i parkovne arhitek-

² Detaljnije o Ambazovim projektima vidjeti u časopisima:

"Architectural Design": br. 11-12/1980, str. 154-156; "Architecture and Urbanism (A+U)": br. 116/1980, str. 33-66; "The Architectural Review": br. 1111/1989, str. 49-59; 1137/1991, str. 38-41; "L'architecture d'aujourd'hui": br. 262/1989, str. 60-65; "Domus": br. 608/1980, str. 20-23; 667/1985, str. 14-17; 700/1988, str. 36-42; 705/1989, str. 17-24; 738/1992, str. 38-41.

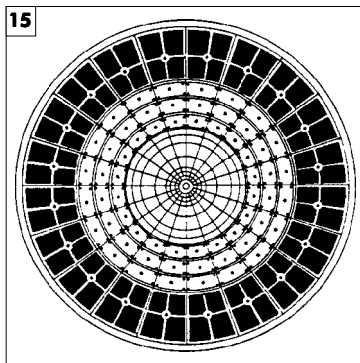
³ Detaljnije o parku *La Villette* u Parizu vidjeti u časopisima:

"The Architectural Review": br. 1092/1988, str. 79-83; "Architecture and Urbanism (A+U)": br. 216/1988; "Progressive Architecture": br. 11/1989, str. 65-73; "L'architecture d'aujourd'hui": br. 262/1989; "Domus": br. 703/1989, str. 12-14; "Techniques architecture": br. 403/1992, str. 46-49.

SL. 15. Vrt otoka *Citera* - idealni renesansni vrt (Francesco Colonna: *Hypnerotomachia Poliphili*, Venezia, 1499)

Prema • According to Carnemolla (1989)

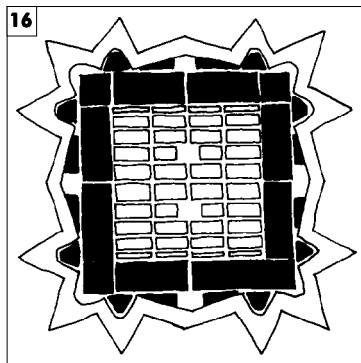
FG. 15. Garden on the island of *Citer* - an ideal Renaissance garden (Francesco Colonna: *Hypnerotomachia Poliphili*, Venice, 1499)

SL. 16. Kasnorenesansna shema grada, autor: Christoph Sturm (crno: vrtovi jednoobiteljskih kuća)

Prema • According to M. Morini (1983)

FG. 16. Late-Renaissance town plan, by Christoph Sturm (black: gardens of family houses)

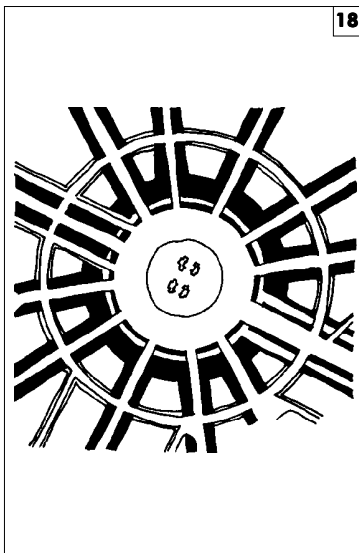
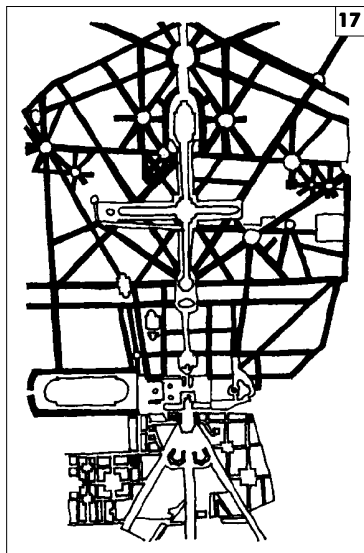
ture jer je njegov arhitekt Bernard Tschumi sjedinio sve to u cjelinu. Upravo je *La Villette*, više od bilo kojeg drugog suvremenog parka, vratio arhitektima zanimanje za parkovnu arhitekturu i vjeru u nedjeljivost gradograditeljstva, arhitekture i parkovne arhitekture, ali i njihovo razlikovanje od ekološkog ozelenjavanja i hortikulture.

Razmišljanja o idealnom renesansnom gradu potaknula su ideju idealnog vrta s kraja 15. st. – vrt otoka *Citera* Francesca Colonne (sl. 15) ili utopijskoga grada Thomasa Morea u kojemu je parkovna arhitektura jedan od ravnopravnih elemenata grada. Među renesansnim i ranobaroknim shemama idealnoga grada osobito je zanimljiv grad njemačkog teoretičara Christoph Sturma, koji početkom 18. st. uvodi novi motiv: kontinuirane vrtove jednoobiteljskih kuća koji stvaraju zeleni okvir grada i prijelaznu zonu prema obrambenim zidovima (sl. 16). Cijelo stoljeće prije toga neke se zelene zone mogu prepoznati u idealnom gradu Vincenza Scamozzija. Pejzaž u funkciji parkovne arhitekture srest ćemo u djelima utopijskih socijalista 19. st., poglavito u *Ville du Garantisme* François Marie-Charlesa Fouriera. Slično se dogodilo krajem 19. i početkom 20. st. s idejom i pojavom vrtnih gradova, te u 20. st. u modernističkoj viziji grada.

Prožimanje ideja i oblika u vrtnoj umjetnosti i gradograditeljstvu

Od renesanse i, još više, od baroka, novi su oblici vrtova i parkova odnosno njihovi elementi postali modeli primjenjivani u gradograditeljstvu. Barokni vrtovi, poglavito *Versailles* (sl. 17), često su bili ishodište urbanističkih koncepcija novih gradova ili proširenja starih u 18. i 19. st. Tlocrtna shema francuskoga baroknog vrta postala je tako predložak za barokni ili klasicistički grad (Karlruhe, Washington). Aleje, drvoredi i dekorativni parteri baroknog vrta preobrazili su se u planu grada u prepoznatljive urbane akcente velikih estetskih vrijednosti – u trgove - parkove, šetališta i gradske ulice s drvoredima. Zvezdasta raskrižja u francuskom baroknom vrtu pretvorila su se u urbanizmu 19. st. u slikovite i markantne kružne trgove s radijalnim ulijevanjem ulica u nj (dobro je znan primjer pariškog *L'Etoile*; sl. 18). Slično je i s "trokrakim" alejama (*Patte d'oie*) koje polaze iz iste točke. Ideja je vjerojatno potekla iz talijanskog planiranja: Palladijev dizajn ulica Vicenze pokazuju takvu mrežu, a taj je motiv prepoznatljiv i na *Piazza del Popolo* u Rimu, od njezinih početaka krajem 16. i u 17. st. Njih

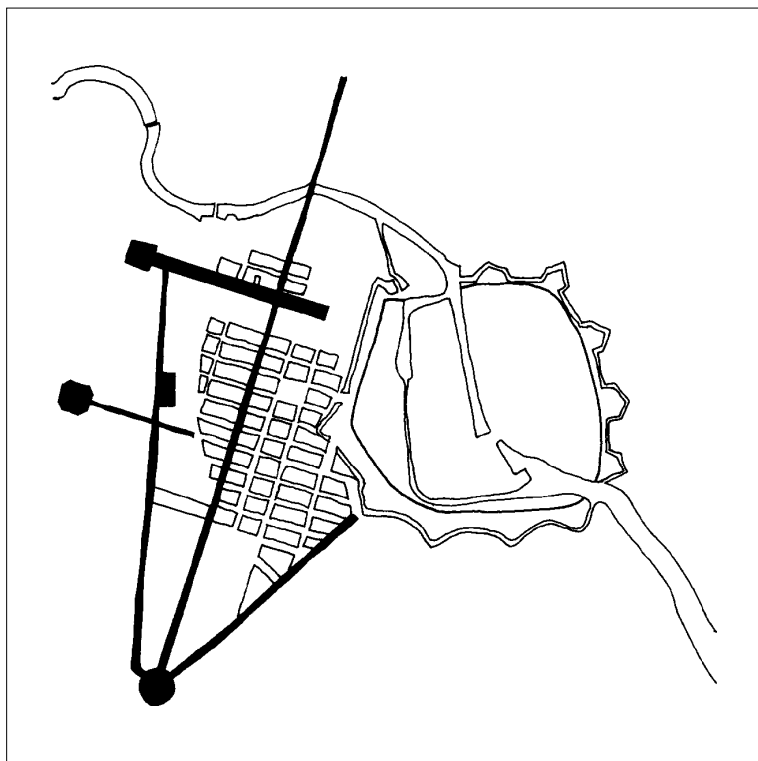
SL. 17. Versailles (crno: parkovne aleje i zvjezdasta raskrižja)

FG. 17. Versailles (black: park avenues and star-shaped intersections)

SL. 18. Pariz, Place de l'Etoile (crno: drvoredi)

Prema • According to L. Benevolo (1993)

FG. 18. Paris, Place de l'Etoile (black: tree-lines)

SL. 19. Berlin - Friedrichstadt, 18. st. (crno: glavne avenije i trgovi)

FG. 19. Berlin - Friedrichstadt, 18th c. (black: main avenues and squares)

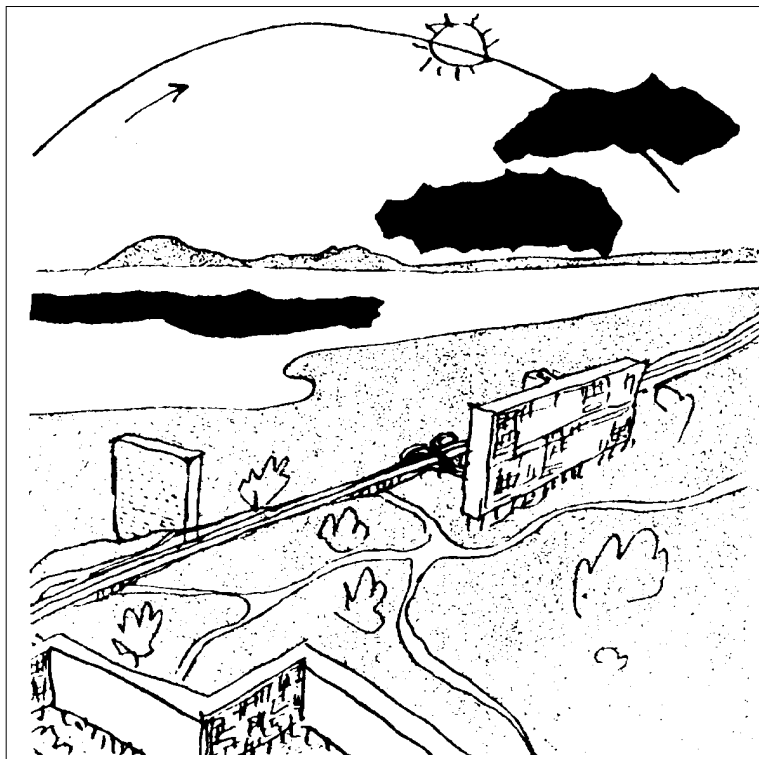
redovno nalazimo u francuskom baroknom vrtu, a u gradograditeljstvu 19. st. preoblikovale su se u ulice stvarajući trokutaste trgove, Y-raskrižja i zrakaste avenije (sl. 19).

Engleski pejzažni vrt potaknuo je ideju vrtnoga grada i postao njegovo ishodište, jednako kao i modernističkoga grada. Urbani-

SL. 20. La Ville Radieuse,
autor: Le Corbusier

Izvor • Source
C. Cresti (1969)

FG. 20. La Ville Radieuse,
by Le Corbusier

zam moderne sugerirao je postavljanje zgrada u prirodni krajolik, a ondje gdje ga nije bilo trebalo je stvoriti novi, umjetni pejzaž na način kao da je nastao od prirode (sl. 20). Zato su kvalitetne realizacije vrlo bliske engleskom pejzažnom vrtu.

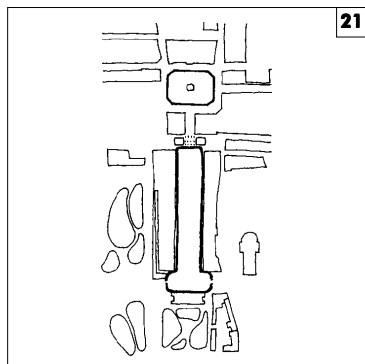
Neki veliki gradski parkovi 20. st. postali su modeli za slične parkove širom svijeta, ali su istodobno snažno utjecali na buduće urbanističke koncepcije. Tako je *Bos Park* u Amsterdamu (sl. 10), započet tridesetih godina 20. st., postao model gradskih i rekreativnih parkova druge polovice 20. st. U urbanističkim planovima europskih gradova nakon Drugoga svjetskog rata jedan ili više parkova toga tipa bili su nezaobilazni, a nerijetko su se i stari parkovi obnavljali u stilu športskoga i zabavnog parka. O cjelokupnom utjecaju *La Villette* moći ćemo govoriti tek za nekoliko desetljeća, ali već je sada jasno da je on postao model za suvremene urbanističke koncepcije, što se ogleda, između ostalog, i u epitetu parka 21. st., koji mu je dodijeljen.

Londonski skverovi potaknuli su nastanak i razvoj trgova parkova, što je u europskome gradograditeljstvu postao trend kraja 18. i početka 19. st., ali je osobito aktualan i danas, kada smo svjedoci nastajanja brojnih suvremenih primjera poput onih u Barceloni.⁴ Upravo na primjeru trgova parkova zorno dokazujemo jedinstvo i nedjeljivost urbanizma od parkovne arhitekture, ali i međusobno dopunjavanje i isprepletanje ideja i oblika. Dok se zatvoreni renesansni trgovi s jedinstvenom arhitekturom pročelja (*Place de Vosges* u Parizu, *Placa Mayor* u Madridu) mogu usporediti sa srednjovjekovnim klaustarskim vrtom, neki barokni trgovi posežu

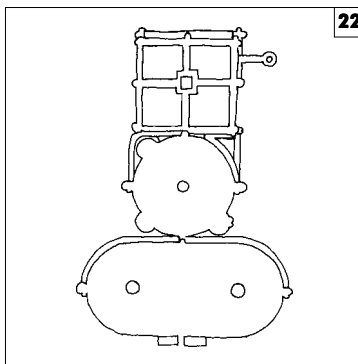
4 Navodimo neke od trgova parkova Barcelone uobličene osamdesetih godina 20. st.:

La Plaça d'Angel Pestaña, La Plaça de Francesc Layret, El Passeig de Picasso, La Plaça de l'Univers, El Passeig de la Reina Maria Cristina, El Parc del Clot, El Parc de la Creueta del Coll, El Parc de l'Escorxador, El Parc de l'Espanya Industrial, El Parc de l'Estació del Nord, El Parc de la Pegaso, La Plaça de Salvador Allende, La Plaça de la Palmera, La Plaça dels Països Catalans, La Plaça de Sòller, La Plaça del Sol, La Plaça de Trilla, La Plaça de la Merce, La Plaça de Navas, La Plaça de Tietuan i dr.

Izvor: *Barcelona Espais i Escultures (1982-1986)*, Barcelona: Fundació Joan Miró, 1987.

21

22

SL. 21. *Place Stanislas - Place de la Carrière - Place Royal* (Nancy, 1752-1760, autor: Jacques-Ange Gabriel)

Prema • According to A. Kato (1990)

FG. 21. *Place Stanislas - Place de la Carrière - Place Royal* (Nancy, 1752-1760, by Jacques-Ange Gabriel)

SL. 22. *Vrt Ville Madama* (Rim, crtež se pripisuje Francescu da Sangallu)

Prema • According to A. Tagliolini (1980)

FG. 22. *Villa Madama Garden* (Rome, drawing attributed to Francesco da Sangallo)

za modelima vrtne umjetnosti, i to ne samo barokne (kao što je već navedeno nekoliko primjera) nego i renesansne vrtne umjetnosti. Tako *Place de la Carrière* (*Place Stanislas*) u Nancyju iz sredine 18. st. (sl. 21) uvodi načelo i, djelomično, oblik Raffaellove i Sangallove ideje za vrt Ville Madama u Rimu s početka 16. st. (sl. 22). Park u ulozu trga i trg u obliku parka središte je vrtinoga grada (Letchworth, Welwyn), koji je u povijesti urbanizma osobito promovirao tu ideju. Veliki središnji park u ulozu trga u njemačkom gradu Freudenstadtu iz 1599. g., nastao prema Dürerovoj shemi idealnoga grada, renesansni je primjer trga parka. I Gaudijev *Park Güell* u Barceloni zamišljen je kao središte nikada realiziranoga vrtinoga grada. Njegova koncepcija i arhitektonske sekvence preuzimaju ulogu gradskog trga vidikovca.

Osobito su zanimljiva i vječna tema drvoredi, aleje i šetališta koji su istodobno i gradotvorni (urbanistički) elementi i elementi parkovne arhitekture. Nije moguće odrediti njihovu međusobnu granicu niti reći jesu li oni više jedno ili drugo. Sigurno je da su neizbrisivi iz slike grada i da grad čine prepoznatljivim ponajprije svojim estetskim ugođajem. Možete li zamisliti pariški *Champs Elysées* bez drvoreda ili blokove Barcelone bez uličnih platana?

Preobrazba tradicionalne slike

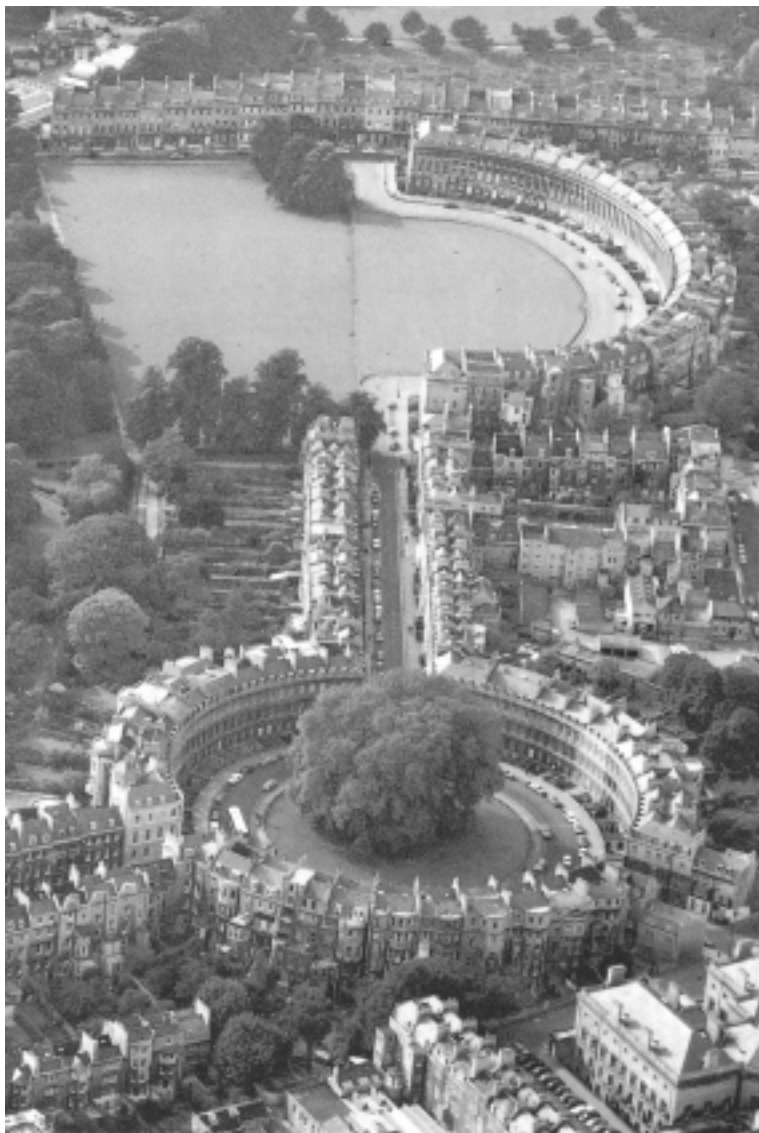
Spontano nastali ili planirani, naselja i gradovi dobili su tijekom vremena svoju više ili manje prepoznatljivu sliku. Nerijetko se ona mijenja, kao i autohtoni i kultivirani pejzaž oko njih, zbog nedovoljno promišljenih i senzibiliteta lišenih čovjekovih intervencija. Dok je čovjek živio, radio i stvarao u suglasju te s poštovanjem prema prirodi i stečenom naslijeđu svih vrsta, uvijek je u oblikovanju prostora svog življenja postizao iznimne, često spontane, ali kreativne vrijednosti. Kad izostane taj respekt, a to se odviše često događalo u drugoj polovici 20. st., a događa se i danas, nastaje degradirani antropogeni pejzaž i potire se tradicionalna slika naselja. Prijetnja je to čovjekovu identitetu i opstanku, ne samo zbog ekoloških nego i zbog estetskih i duhovnih razloga.

Kao što su gradovi 20. st. često gubili identitet zbog urbanističkog internacionalnog modernističkog stila, tako je i njihovo parkovno oblikovanje vrlo često bilo zanemareno i prepušteno stihiji ili spontanosti. Temeljeno na izbljedjelim vrtlarskim tradicijama i profilerskoj hortikulturi, parkovno oblikovanje stambenih naselja posvuda u Europi bilo je isto ili slično te puno vrtinoga kiča. Ne uzimajući u obzir podneblje i ambijent, kao ni tradiciju i kulturu,

SL. 23. Bath, Royal Crescent i cirkus

Fotografija • Photo by Unichrome, Bath. Ltd. ©

FG. 23. Bath, Royal Crescent and the Circus

SL. 24. Bath, Lansdown Crescent

Fotografija • Photo by Unichrome, Bath. Ltd. ©

FG. 24. Bath, Lansdown Crescent

sadilo se isto drveće i grmlje na sjeveru i jugu, na istoku i zapadu Europe, čak i s drugih kontinenata. Zlatne tuje, srebrni borovi i smreke, crveni japanski javori, juniperus, cotoneaster, pirakanta i brojno drugo bilje masovnom je i neselektivnom primjenom pridonijelo stvaranju neinventivnih i neuzbuđujućih vrtova koji u svim gradovima svijeta zauzimaju velik postotak u ukupnoj površini gradskog prostora. A taj se veliki postotak zbog loših estetskih učinaka ne ističe i gotovo je neprimjetljiv u slici grada.

Navest ćemo još jedan slikovit primjer, prepoznatljiv u mjestima jadranske obale u Hrvatskoj. Za takva je mjesta ulaz s mora jedini (za otočka naselja) ili jedan od glavnih ulaza u naselje. Ne poštujući dovoljno identitet i tradicionalnu sliku mjesta, stvaraju se nove rive i šetališta tipa *lungo mare*, pri čemu se kopira npr. splitska riva i sredozemni uzori sadnje drvoreda palmi. Usprkos njihovu egzotičnom ugođaju i lijepoj slici u primorskom prostoru, palme su uneseni parkovni element koji se ne treba naći u svakom obalnome mjestu Jadrana jer ćemo obezvrijediti i palmu i mjesto. Slično se posljednje desetljeće događa i s bugenvilijom.

Zaključak

Na pragu trećega tisućljeća moramo reafirmirati parkovnu arhitekturu kao bitan i nezaobilazan čimbenik u oblikovanju i planiranju gradova i naselja. Odmaknuli smo već daleko od ideje unosa prirode u grad i stvaranja iluzije prirode u gradu, što je bila tema 19. i prve polovice 20. st. Tehnološki napredak omogućio nam je da do "prave" prirode dođemo vrlo brzo raznim prijevoznim sredstvima, pa vrtovi i parkovi ne moraju oponašati prirodu. Shvatimo li vrt i park kao arhitekturu u organskome materijalu, oni će biti izdizajnirani i vidljivi u prostoru te primjetljivi u slici grada. To nužno razumijeva jedinstvo i nedjeljivost urbanizma i parkovne arhitekture te arhitekture i parkovne vrtne arhitekture. Upravo su vrtovi i parkovi pravi elementi sinteze urbanizma, arhitekture i okolnog krajolika. To također znači i razlikovanje parkovne arhitekture od hortikulture (najčešće "kozmetike") i ozelenjavanja (promatranje grada kroz četvorne metre ekološkog zelenila). Želimo li reafirmirati parkovnu arhitekturu u svakidašnjem životu i planiranju prostora čovjekova življenja, potrebno je reafirmirati i tradicionalnu terminologiju i tipologiju parkovne arhitekture te ih obogatiti novim spoznajama. Neprimjereno je nazivati povišne vrtove i parkove, skverove, trgove parkove, šetališta i promenade, aleje i avenije, botaničke i zoološke vrtove, arheološke i spomen-parkove, zabavne i rekreacijske parkove, izložbene parkove i sl. gradskim zelenilom ili zelenim površinama u gradu. Tim nazivima devalviramo njihovu vrijednost i značenje te već samim nazivom devalviramo i odričemo njihovu kreativnu i urbanističko-arhitektonsku ulogu, a naglašavamo samo ekološku, koja nije dovoljna.

Vrtovi i parkovi u prošlosti zasigurno nisu bili najvažniji u životu ljudi, gradova i naselja, ali su bili nezaobilazni i oduvijek prisutni u svijesti ljudi i u slici gradova. Ako smo u 20. st. na to uvelike zaboravili, nadamo se da u 21. st. ipak ulazimo sa spoznajom o urbanističkoj snazi i estetskoj moći parkovne arhitekture. Zato mlade ljude treba odgajati i na estetici grada, na estetici vrtne i parkovne arhitekture, na idejama vrtne umjetnosti, koje su uvijek zračile visokim kulturnim dometima, umjetničkim senzibilitetom.

Literatura • Bibliography

1. **Bacon, E. N.** (1974), *Design of the City*, Penguin Books, New York.
2. **Benevolo, L.** (1993), *Storia della città*, I-IV, Editori Laterza, Roma-Bari.
3. **Carnemolla, A.** (1989), *Il Giardino analogo - considerazioni sull'architettura dei giardini*, Officina edizioni, Roma.
4. **Chadwick, G. F.** (1966), *The Park and the Town*, The Architectural Press, London.
5. **Cresti, C.** (1969), *Le Corbusier*, Naprijed, Zagreb.
6. **Giedion, S.** (1962), *Space, Time and Architecture*⁽⁴⁾, Harvard University Press, Cambridge - Massachusetts.
7. **Gromort, G.**, *L'art des jardins*, Charles Massin, Paris.
8. **Jellicoe, G. and S.** (1987), *The Landscape of Man*, Thames and Hudson, London.
9. **Kassler, E. B.** (1986), *Modern Gardens and the Landscape*⁽²⁾, The Museum of Modern Art, New York.
10. **Kato, A.** (1990), *Plazas of Southern Europe*, Process Architecture Co., Ltd., Tokyo.
11. **Kostof, S.** (1991), *The City Shaped - urban patterns and meanings through history*, Thames and Hudson, London.
12. **Kostof, S.** (1992), *The City Assembled - the elements of urban form through history*, Thames and Hudson, London.
13. **Morini, M.** (1983), *Atlante di storia dell'Urbanistica*⁽²⁾, Editore Ulrico Hoepli, Milano.
14. **Morris, A. E. J.** (1994), *History of Urban Form*⁽³⁾, Longman Scientific and Technical, Harlow.
15. **Tagliolini, A.** (1980), *I giardini di Roma*, Newton Compton Editori, Roma.
16. **Vercelloni, V.** (1990), *Atlante storico dell'idea del giardino europeo*, Jaca Book, Milano.
17. **Vercelloni, V.** (1994), *Atlante storico dell'idea europea della città ideale*, Jaca Book, Milano.
18. **Zucker, P.** (1973), *Town and Square - from the Agora to the village green*, The M. I. T. Press, Cambridge (Massachusetts).
19. ******* (1991) *The Oxford Companion to Gardens*⁽¹⁾, (ur. P. Goode, M. Lancaster), Oxford University Press, Oxford.

Summary • Sažetak**Garden Architecture as an Element of the City Image**

Garden architecture is one of the main elements of urban structure and composition, and is an essential element for a city image and identification.

The appreciation and application of park architecture in the creation of an urban image must begin by distinguishing park architecture from horticulture and from greenness. In the second half of the 20th century they were all equalled, and this is not right. Ecological greenness was defined as the number of square metres of green urban area per inhabitant, regardless of its layout or location in the urban tissue. Several basic types of garden architecture appeared as elements of city structure throughout history (from antiquity until today) and we can apply them all in the contemporary design of villages and cities. 1) *Gardens and parks dotted about a town plan*; 2) *Landscaped parks which are a continuous system of a town plan's image*; 3) *A continuous system of classical and historical squares, public gardens and parks*; 4) *A large public park that dominates in the density of a town structure*; 5) *Natural and more often artificial landscapes which have the purpose of park architecture*. Urban construction and planning never omitted garden architecture before, but the modern industrial society eliminated it by introducing green areas and the modern movement identified it with the landscape. From antiquity until today there have been numerous examples of urban gardens designed to create harmony between the urban structure and the garden, as well as harmony between the town houses (buildings) and the garden. The Renaissance landscape of the *Chateau de Richelieu* in Touraine is a unifying design of castle and garden, and includes a town as a subsidiary element. From *Versailles* emerged an idea about a new town, the concept of a town and a garden as a single unit of landscape architecture (Karlsruhe, Washington). Garden cities and modern urban landscape planning were announced with the *Royal Crescent* and *Lansdown Crescent* in Bath. *Regent's Park* in London is not only a model of a new urban park, it is also an example of the intimate relationship between garden art and architecture. *La Villette* in Paris, which is believed to be a prototype of a twenty-first century park, is an example of an "urban" or "cultural-technological" park where it is almost impossible to separate urban planning, architecture and park architecture. The architect Bernard Tschumi united them all together. As the third millennium approaches garden architecture has to be reaffirmed as an essential element of urban design and planning. We move away from themes of the nineteenth and twentieth centuries and from ideas about introducing a landscape into the urban structure. If we approach a garden or a park as architecture using living matter, we will design a space viewed as an urban image. This will be possible through unity of urban planning, garden architecture and architecture, and also through differentiation between garden architecture and horticulture or greenness (ecological green).

Mladen Obad Šćitaroci
Bojana Bojanić-Obad Šćitaroci

PROSTOR

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK • UDC 71/72

GOD. • VOL. 4(1996)
BR. • NO. 1(11)
STR. • PAG. 1-132
ZAGREB, 1996.

siječanj - lipanj • January - June

M. O. Šćitaroci, B. Bojanić-Obad Šćitaroci: Parkovna arhitektura ...

Pag. 79-94